Eneolit

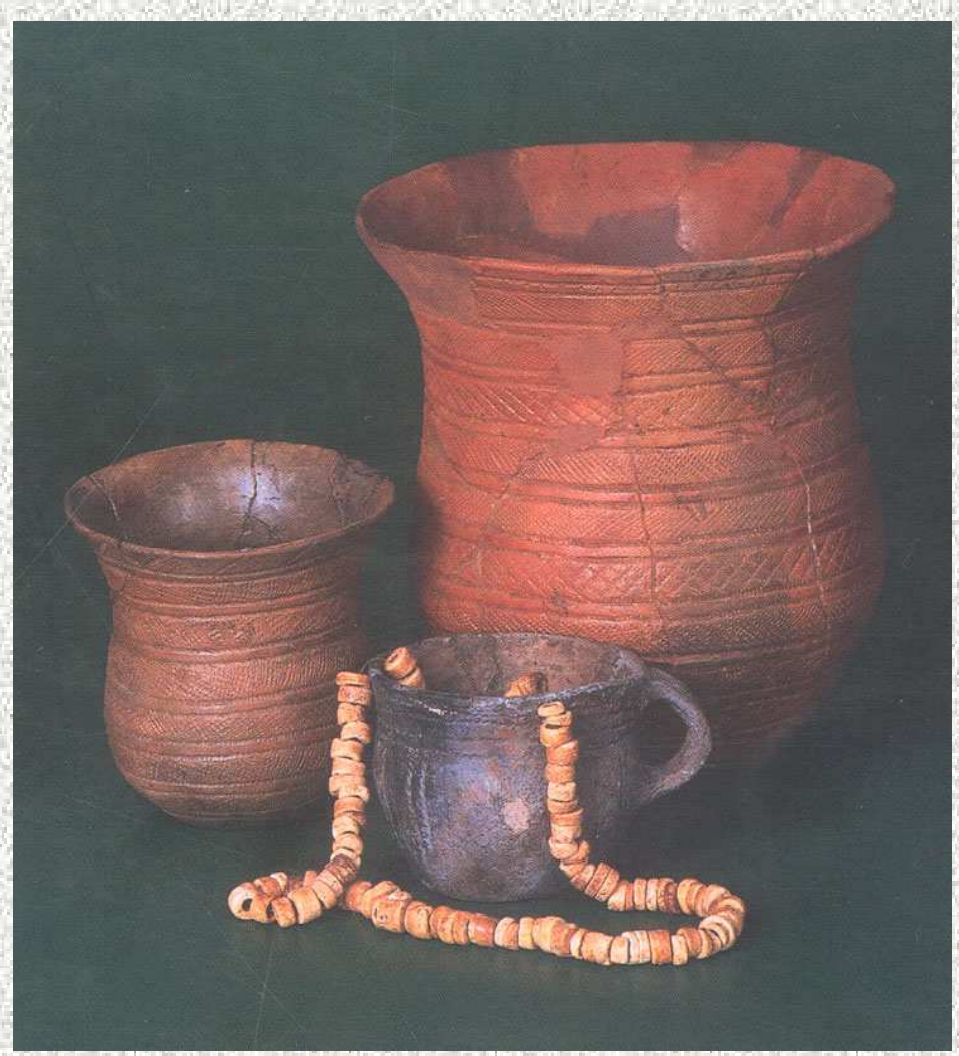

Periodizace

Raný eneolit (4200 - 3500 p. n. l.)

- **jordanovská kultura**

Starý eneolit (3 500 - 3 000 p. n. l.)

- **michelsberská kultura**
- **skupina Retz**
- **kultura nálevkovitých pohárů**

Střední eneolit (3 000 - 2 600 p. n. l.).

- **kultura s kanelovanou keramikou (badenský okruh)**
- **kultura s kulovitými amforami**

Mladý eneolit (2600 – 2300)

- **jevišovická kultura** (JZ Morava)
- **řivnáčská kultura** (stř. Čechy)
- **bošácká skupina** (V od řeky Moravy, Z Slovensko)
- **chamská kultura** (JZ Čechy, nově z Bavorska)

Pozdní eneolit (2 300 - 2 000 p. n. l.)

- **kultura se šňůrovou keramikou**
- **kultura zvoncovitých pohárů**

Časný eneolit

Jordanovská kultura

- završení lengyelského komplexu

Sídliště

- nížinná i výšinná (např. Hradisko u Kramolína)
- jen ojedinělé objekty (z Polska známy i domy)

Pohřby

- biritualita
- u nás ojedinělé pohřby na sídlištích (z Polska známa i pohřebiště)

- málo BI, ŠI a KPI

- **Cu** známa z Čech a hl. Polska (importy z Balkánu) – sekery, kroužky, brýlovité spirály

Keramika jordanovské kultury

- kónické mísy se zataženým okrajem s přeseky, džbánky, amfory, dvojuché nádoby
- **výzdoba**: hrubší linie, svazky rýh, žlábky, meandry, na okrajích prstové záseky, vpichy

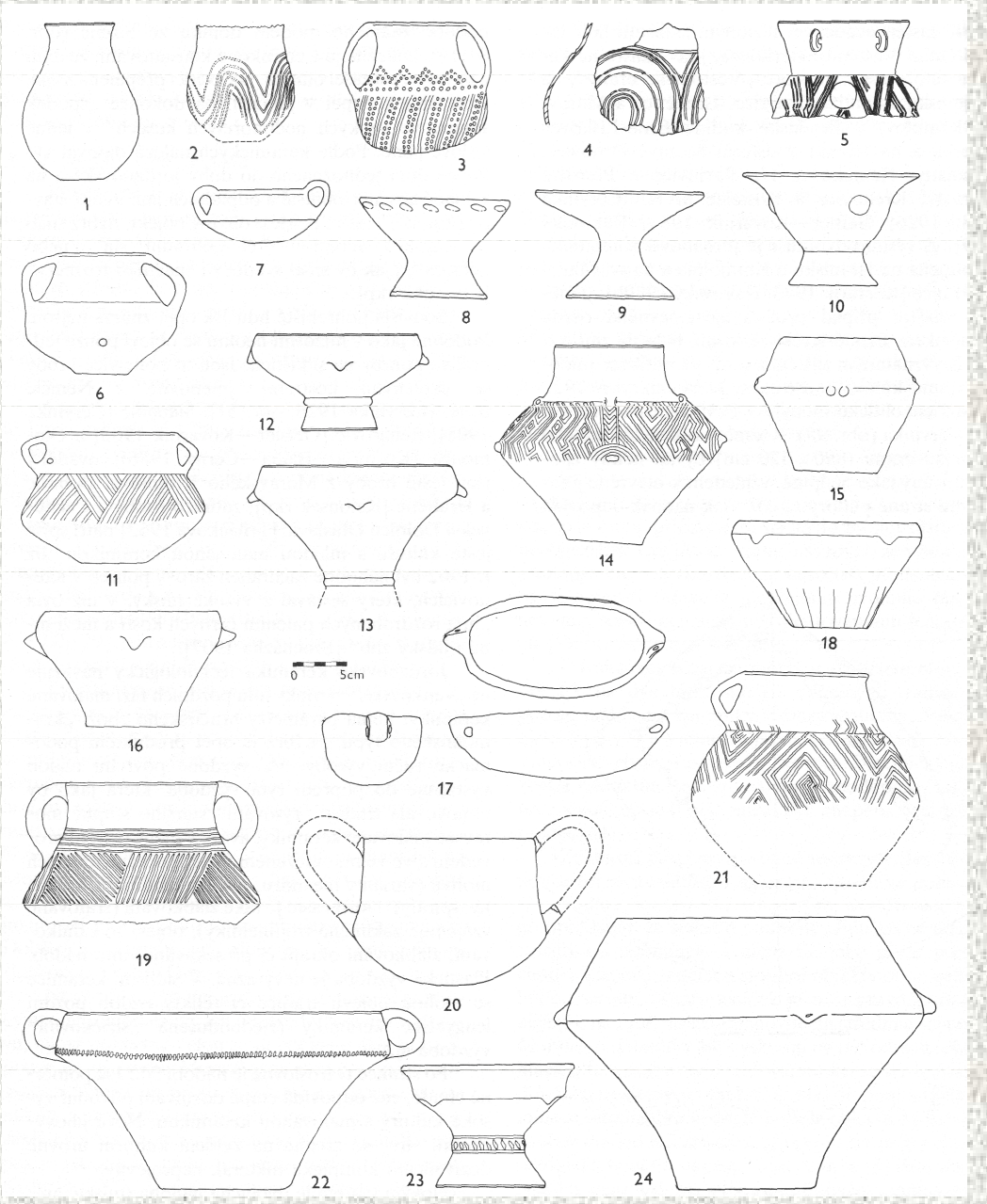

Časný eneolit

Michelsberská kultura

- Z a stř. Čechy (rozšíření z Německa)
- **Sídliště** od nás příliš neznáme (např. sídlištní jáma z Mostu)
- **Pohřby** (několik kostrových hrobů)

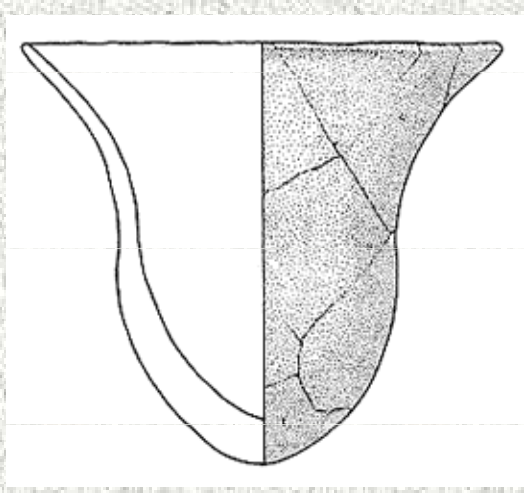

- **keramika**
  - tulipánovité poháry, mísy, hrnce s románskou lisénou, amfory s uchy nade dnem
  - drsnění povrchu

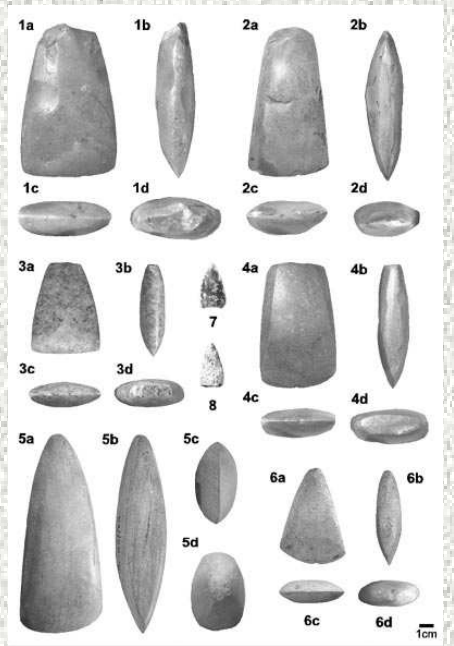

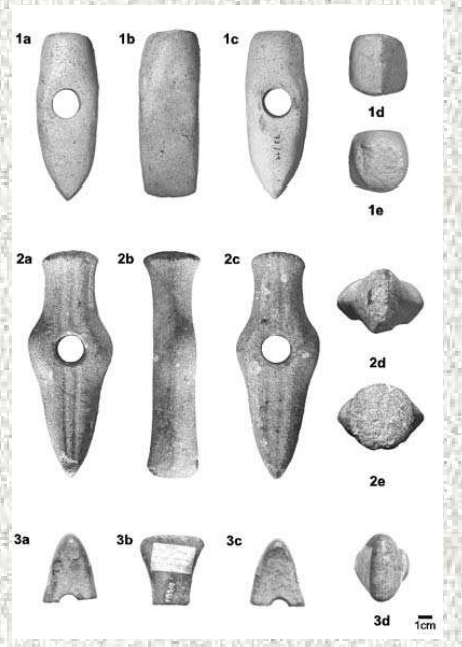

Starý eneolit

Retz– Křepice (brázděný vpich)

- širší střední Podunají, diasporická v KNP a starší KK
- váže se spíše na výšinná sídliště (např. Staré Zámky u Líšně, Starý Zámek u Jevišovic, Hradisko u Křepic)
- možní šiřitelé zpracování Cu

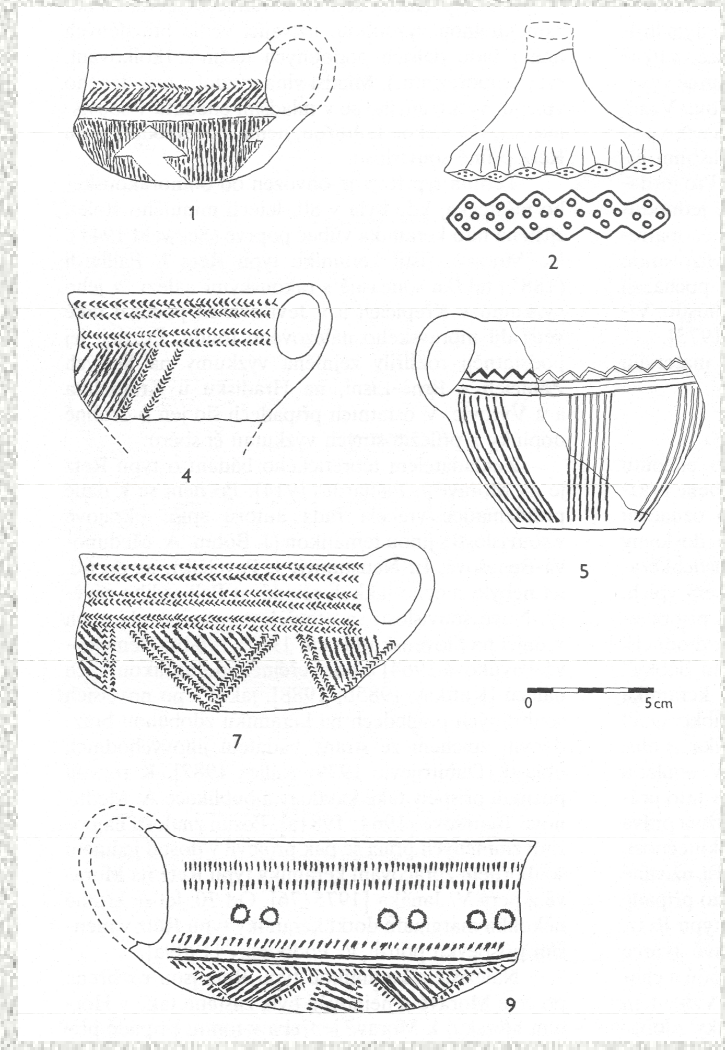

keramika

- koflíky, šálky, džbány, misky, páskové ucho
- výzdoba: rýhy doplněné vpichy, inkrustace

Kultura nálevkovitých pohárů (KNP)

- rozšířila se ze SZ Evropy
- St. st. - baalberk
  Ml.st. – salzmünd

- Sídliště: nížinná i výšinná opevněná nebo na ostrožnách
  - lok. Staré zámky u Líšně, Starý zámek u Jevišovic, Hradisko u Kramolína, Rmíz u Laškova(nejstarší kamen. fortifikace ve stř. Evropě)

- Pohřební ritus:
  - st. st. kostrový, skříňkové hroby, mohyly s kamenným pláštěm
  - ml. st. žárový, mohyly s kamenným věncem (Horka u Ohrozimi => mohyly ohrozimského typu)

- doklady tavby Cu - Makotřasy (□ ohrazený areál astronomicky orientovaný)

Keramika KNP

- okraj nálevkovitě vyhnutý
- St.st. nádoby s nižším hrdlem
- Ml. st. nádoby s vyšším hrdlem, lahve s límcem
- amfory s 2 x 4 uchy, zásobnice s plastickými lištami a páskami na okraji, džbánky, šálky
- **Výzdoba**: plastické podkovy, lišty, vrypy
- zoomorfní nádobka z Makotřas

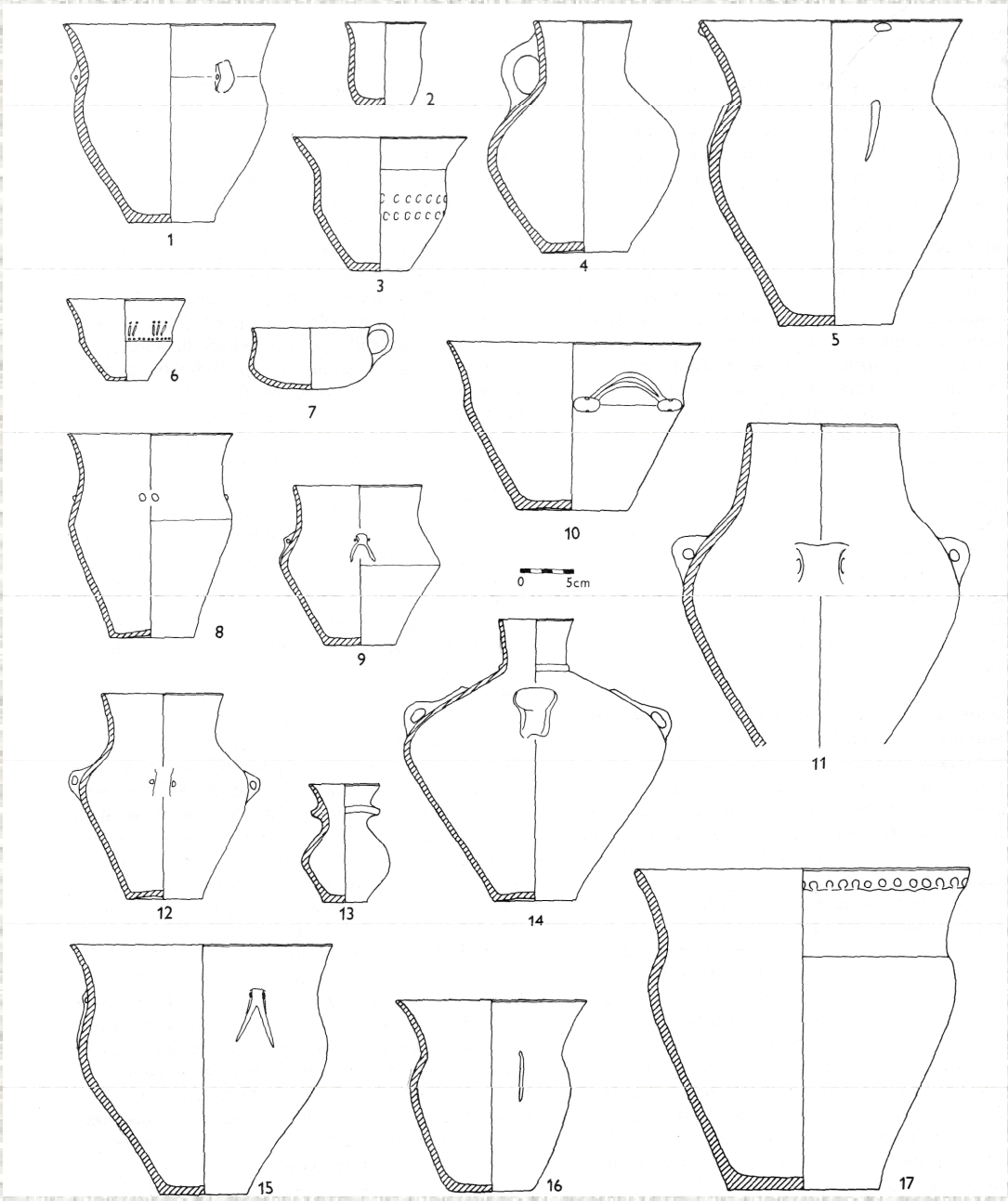

BI KNP

Sekeromlaty (s čepem)

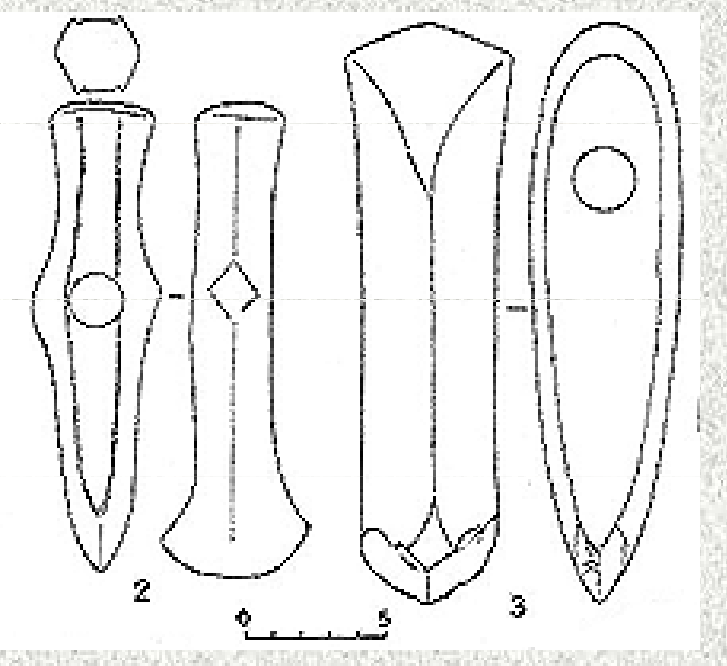

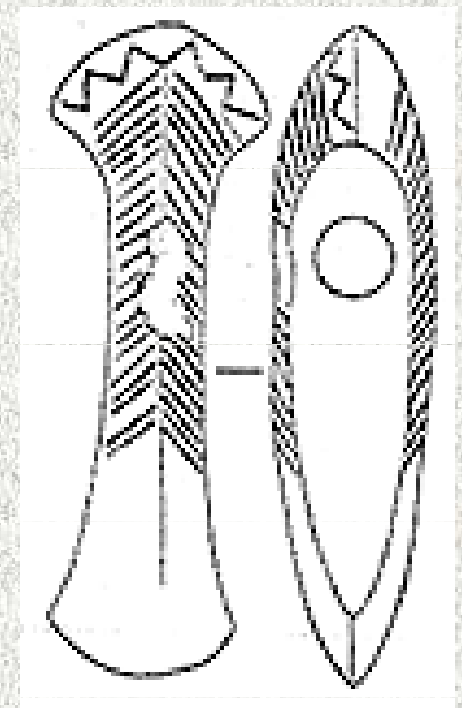

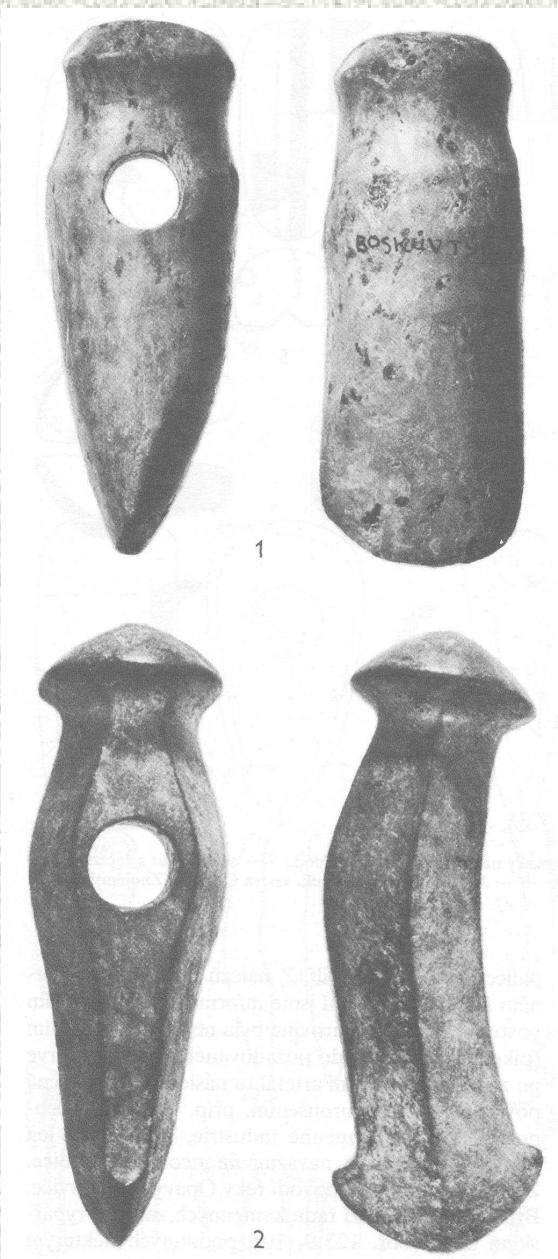

Střední eneolit

Kultura s kanelovanou keramikou (KKK)

(bádenský kulturní komplex)

- nejstarší fáze = boleráz

- **sídliště:**
  - výšinná opevněná = hradiska (příkop, palisáda, na sucho kladené kamenné zdi – např. Hlinsko)
  - nížinná
  - domy:
    - nadzemní kůlové a srubové konstrukce
    - kamenné podezdívky
    - 2 kamenné stěny a mezi nimi hlína
    - tzv. kazeto na rám, většinou vápenná vnitřní omítka, pícka a sklípek

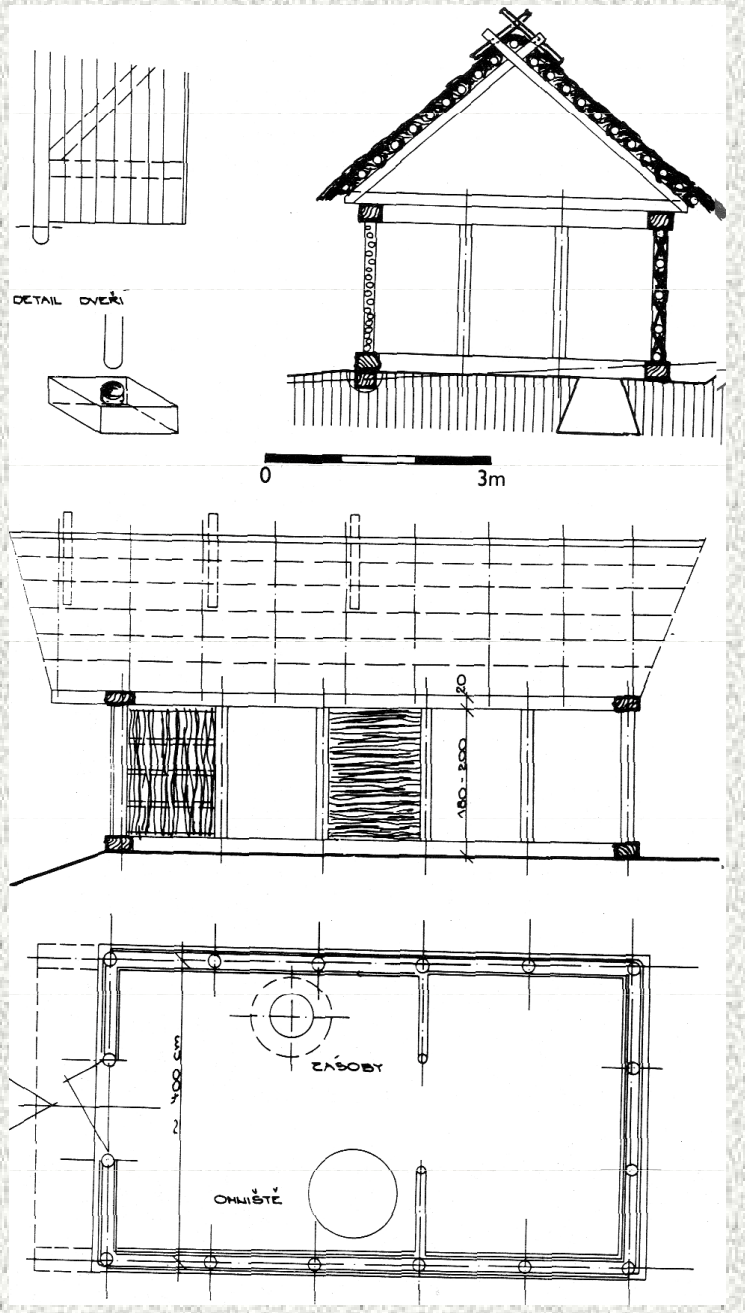

Pohřebiště KKK

- biritualita
  v bolerázu žárové hroby pod mohylami
  v klasické KKK převažuje kost. ritus
- kenotafy (symbolické pohřby bez mrtvého)
- pohřeb člověka se zvířetem
- pohřby samotných zvířat

- Velvary (připomíná megalitické pohř. Z Evropy)

Keramika KKK

- džbánky, amfory, **čerpáky**,naběračky, polokulovité mísy s vnitřní výzdobou a tordovaným okrajem, **mísy s přepážkou**, mísy typu Ossarn (ml.)
- **výzdoba**: kanelace, tunelovitá ouška, pásková ucha vytažená nad okraj
- napodobeniny závěsků typu Stollhof

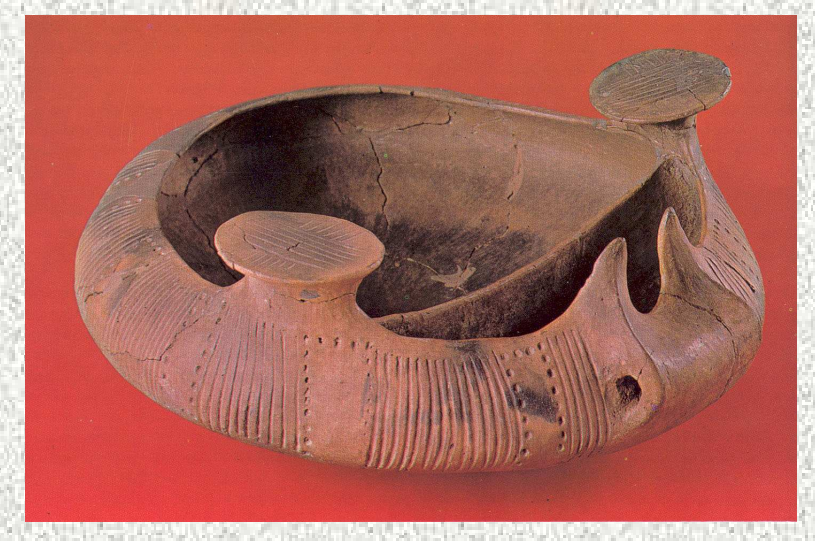

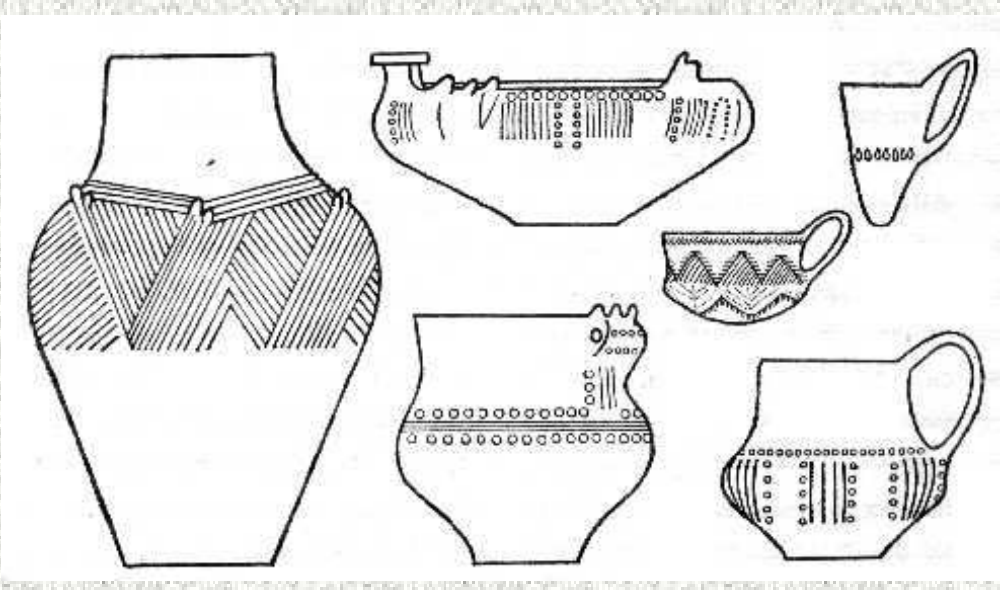

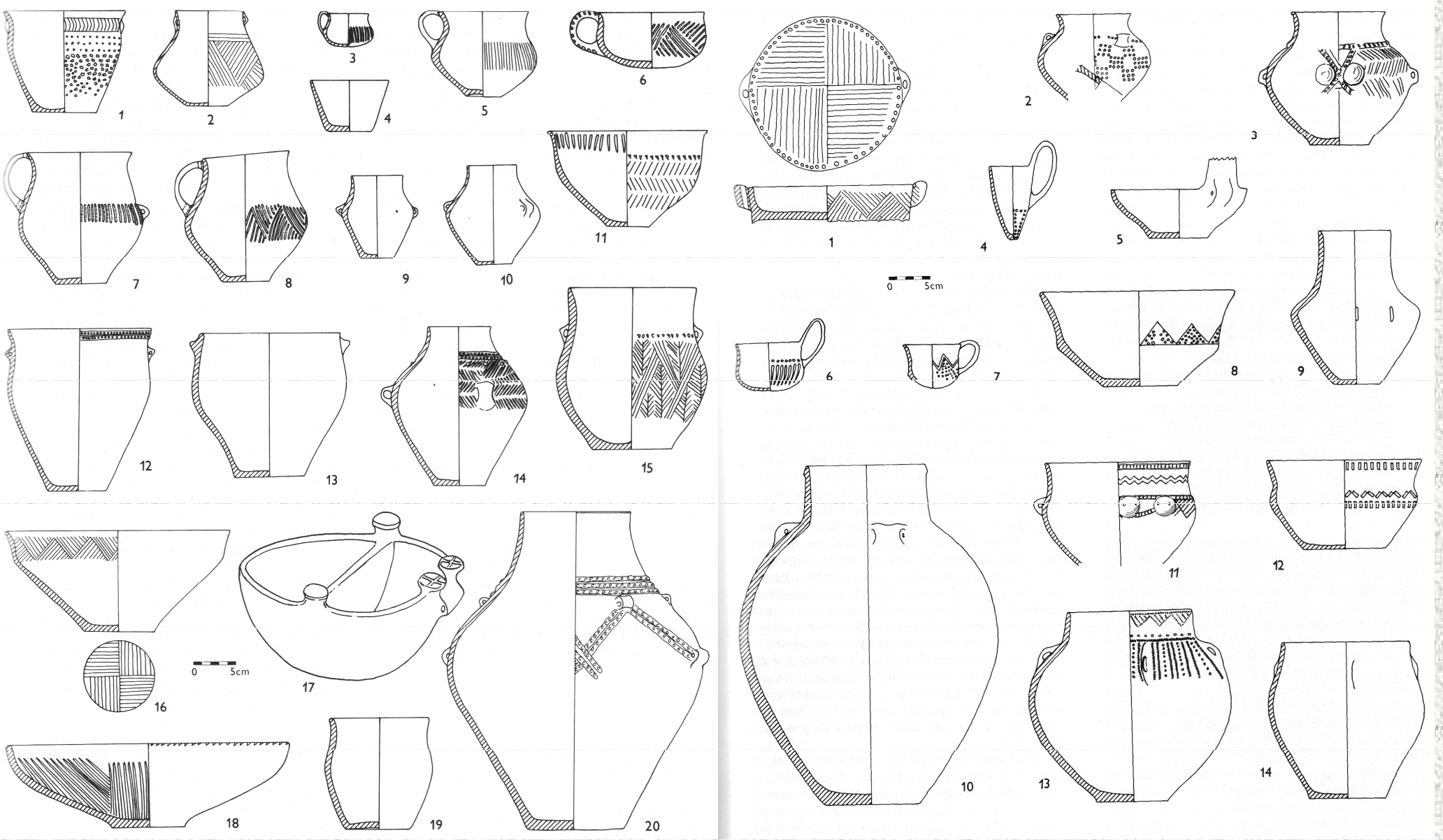
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
0 5cm
1
2
3
4
5
0 5cm
6
7
8
9
10
11
12
13
14

Plastika KKK

- modely vozíků
- zápřah dvojice zvířat
- bezhlavé, silně stylizované ženské idoly

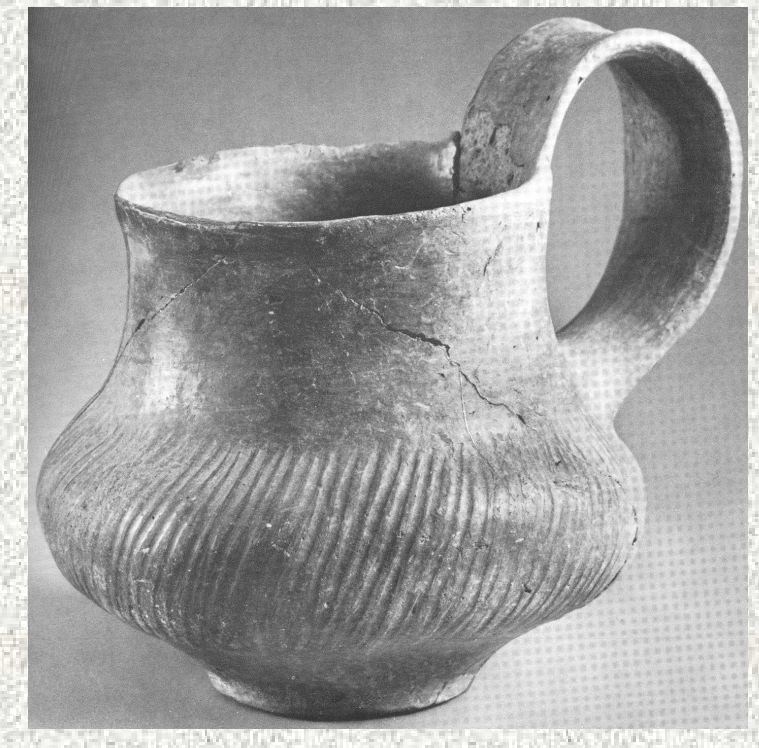

Kovové předměty KKK

Cu, příp. Ag

zbraně: sekeromlaty s křížovým ostřím, triangulární dýky (typu Leváre)

nástroje: sekery, dláta, šídla (depot seker z Prace u Brna)

šperky: spirálovité náušnice (typu Hlinsko) a brýlovité závěsky (typu Jordanów) závěsky s pukličkami (typu Stollhof)

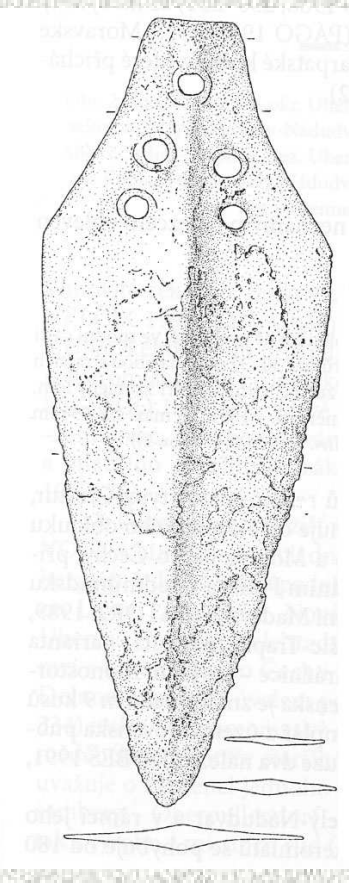

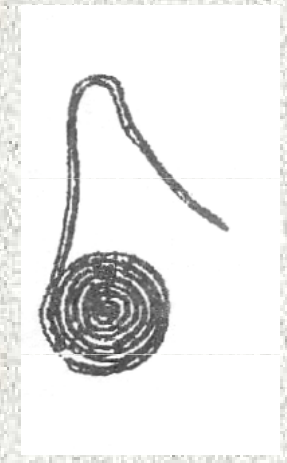

Bošácká kultura

- JV Morava (k nám z JZ Slovenska)
- **sídliště** – nížinná i výšinná (Staré zámky u Líšně)
  domy nadzemní srubové s ohništěm či pecí
- **pohřby** – biritualita, málo dokladů
- **keramika** - postupně vyznívá KKK tzn. mísy, džbány, hrotité čerpáky; slavonské misky s plnou křížovou nožkou, mísy na kosočtverečné nožce
  výzdoba: kanelace, brázděný vpich, otisky šňůry, slámování, voštinování

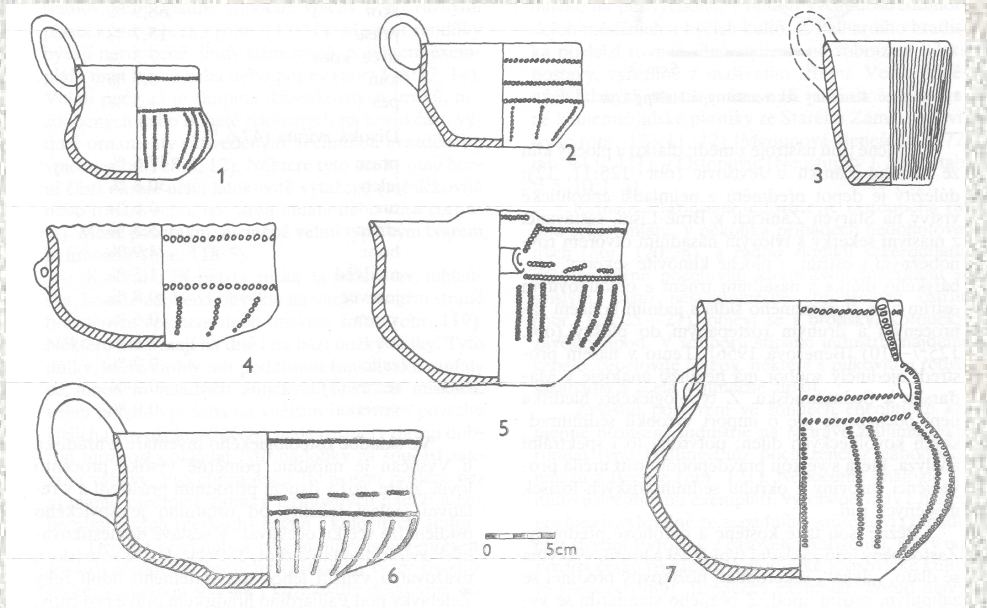

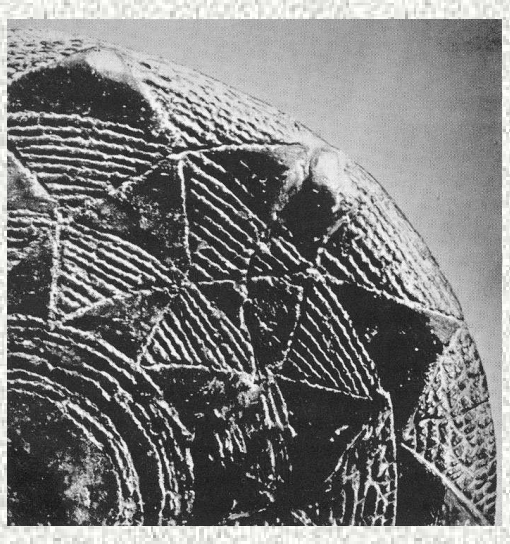

Kultura kulovitých amfor (KKA)

- příchod ze severu

- **sídliště** nížinná i výšinná
  domy nadzemní kůlové i zemnice

- **pohřby**
  pouze mužské hroby
  převažuje kostrový pohř. ritus
  pohřby dobytčat v párech (J Něm.)
  Blšany (hrob obložen kameny, jantarové ozdoby, pazourková sekera)

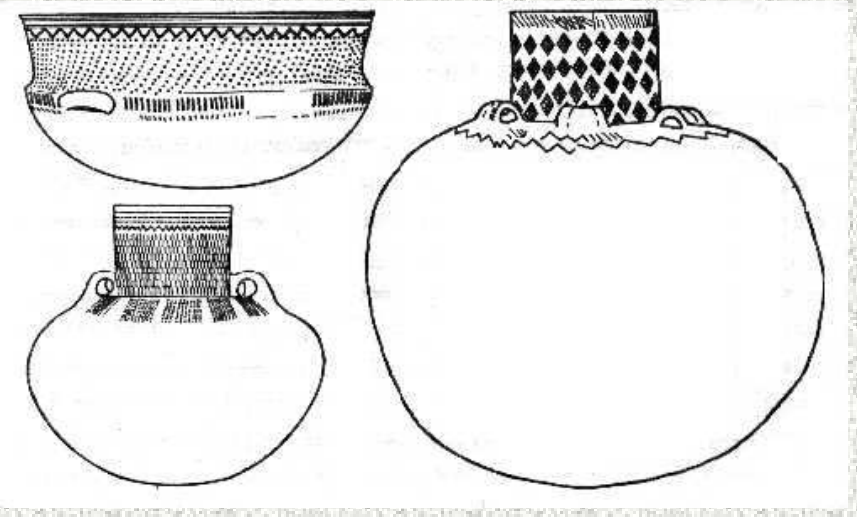

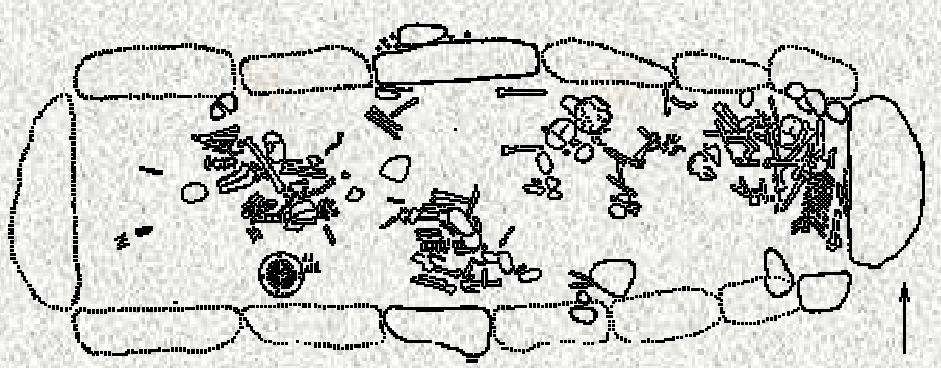

- **Keramika**
  - typické kulovité amfory s nízkým válcovitým hrdlem a 2 x 4 oušky pod ním
  - **výzdoba** kolkované ∆ a ◊, otisky šňůr

Mladý eneolit

(slavonsko – vučedolský okruh)

Jevišovická kultura

- rozšíření na Moravě, Dol. Rakousko (Mödling – Zöbing)

- **sídliště**
  – častá výšinná hradiska (Starý Zámek u Jevišovic, Křepice, Svitávka, Staré Zámky – Brno Líšeň (nadzemní kůlová stavba s ohništěm a bílou omítkou))

- **keramika**
  – slámování, otisky šňůr, vrypy, brázděný vpich
  ucha „ansa lunata“ a „ansa cornuta“
  – hmoždíře, misky na válcovité nebo křížové nožce, amfory, džbány, mísy se zataženým okrajem
  – idoly a plastiky (stylizované)
  – hodně přeslenů a jehlancových závaží (=> bohatá textilní výroba)

- **kovy** - depot Staré Zámky u Líšně (sekery, dlátko a šídlo)
- **KPI** – zápony typu Ig

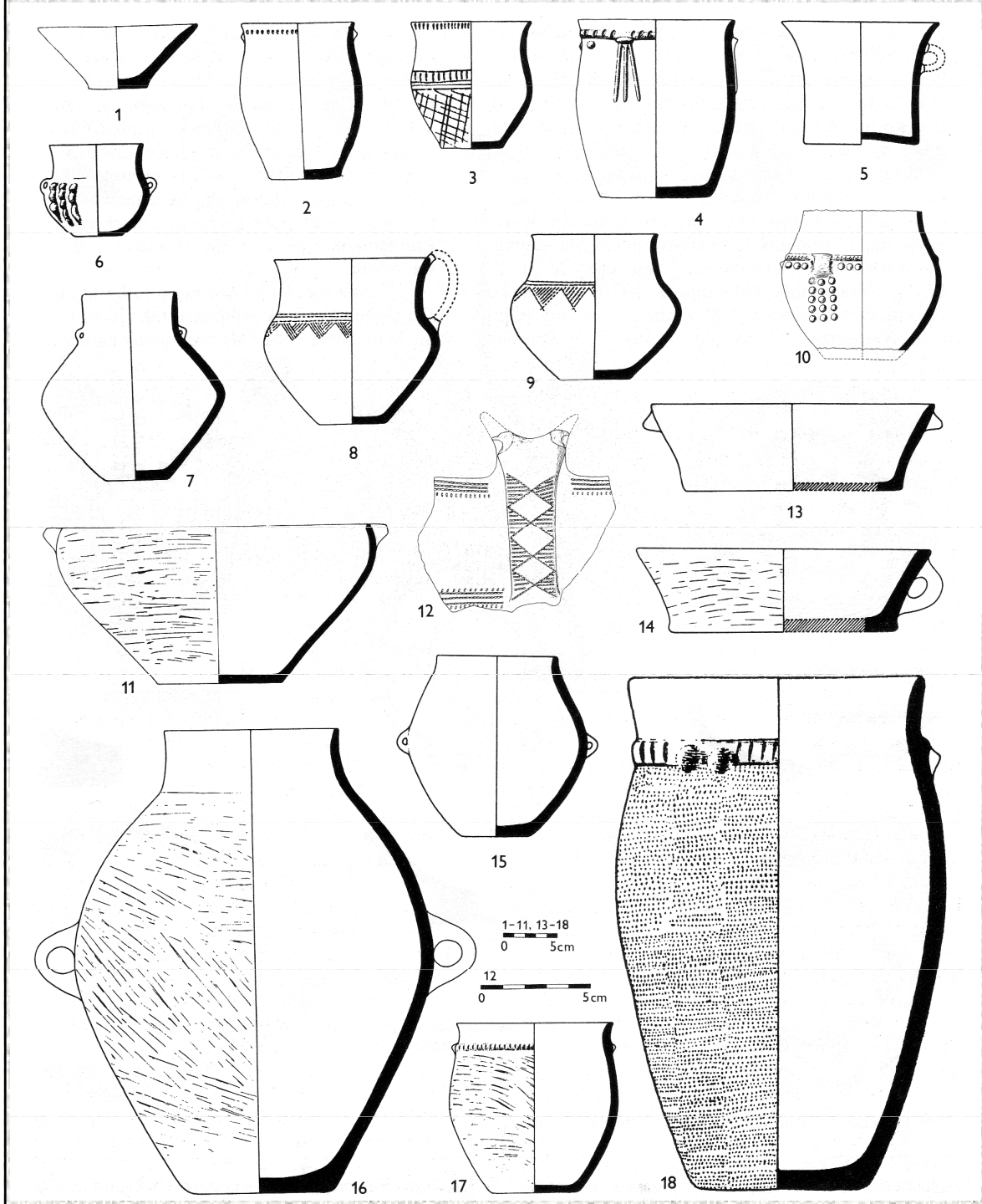
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
1-11, 13-18
0 5cm
12
0 5cm

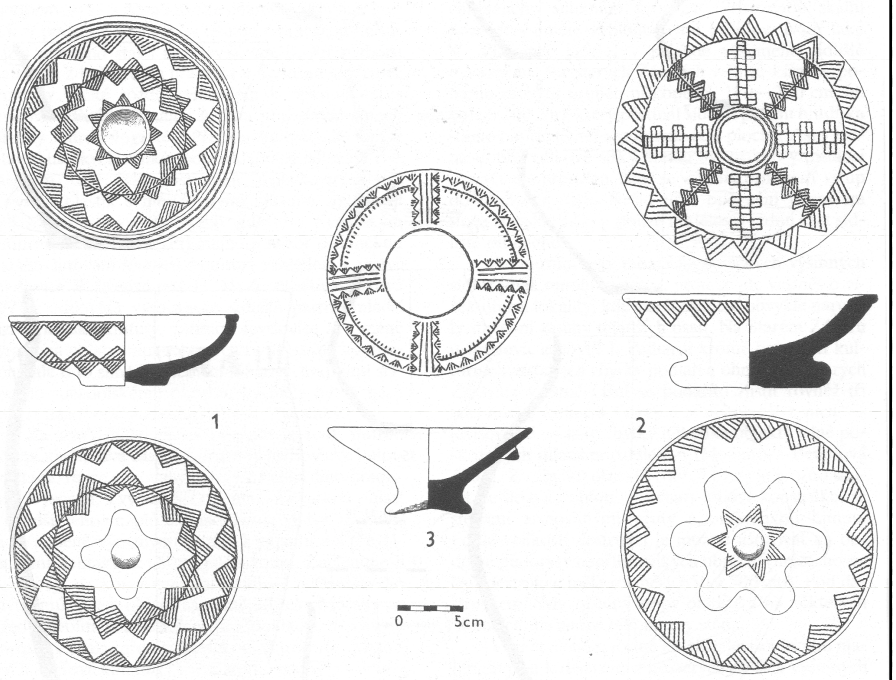
1
2
3
0 5cm

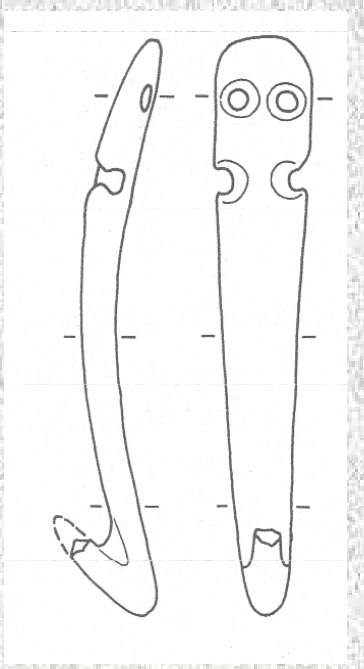

Řivnáčská kultura

- střední a S Čechy
- **sídliště**
  Řivnáč u Roztok, Homolka u Stehelčevsi (velmi silné opevnění: ulicové brány, palisády a příkopy)
- **pohřby**
  - ojedinělé na sídlištích, biritualita
- **keramika**
  - džbánky s uchy „ansa lunata“ a „ansa cornuta“
  - zoomorfní nádoby, bubny
- **kovy** - zlomky ozdob, drátky, dlátka, šídla

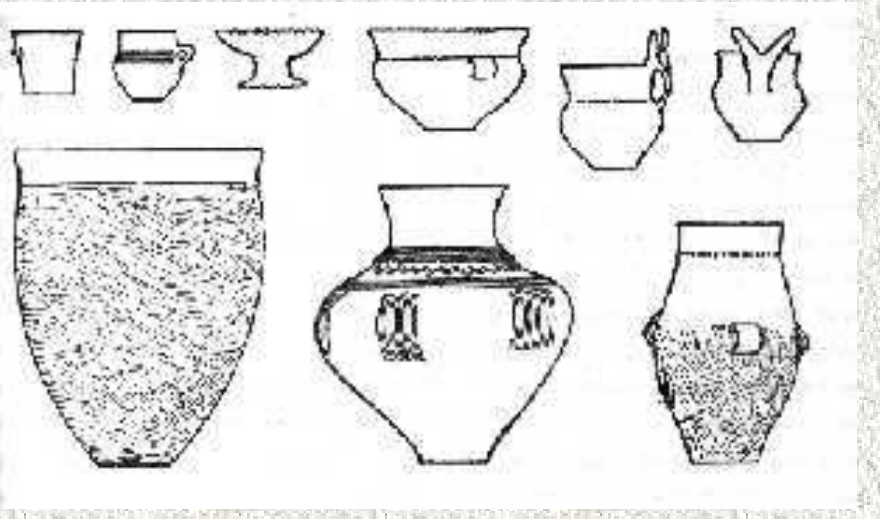

Chamská kultura

- Z Čechy (vznik v Bavorsku)
- **sídliště**
  - výšinná, ve skalách
- **keramika**
  - hrnce, mísy, hmoždíře
  - přesekávané pásky, otisky šňůr
  - ve starší fázi vliv z Bavorska a Moravy
  - v ml. z řivnáčské kultury

Pozdní eneolit

Kultura se šňůrovou keramikou (ŠK)

sídliště

- pouze náznaky (Palonín, Olomouc - Slavonín)
- známe např. ze Švýcarska (chybí pohř.)

pohřebiště

- kostrová (skrčení na boku - ♂ na pravém boku, ♀ na levém boku);
- plochá i pod mohylami (Dřevohostice, Prusínovice)
- případně i s dřevěnou či kamennou konstrukcí (Holubice)
- zcela výjimečně kremace

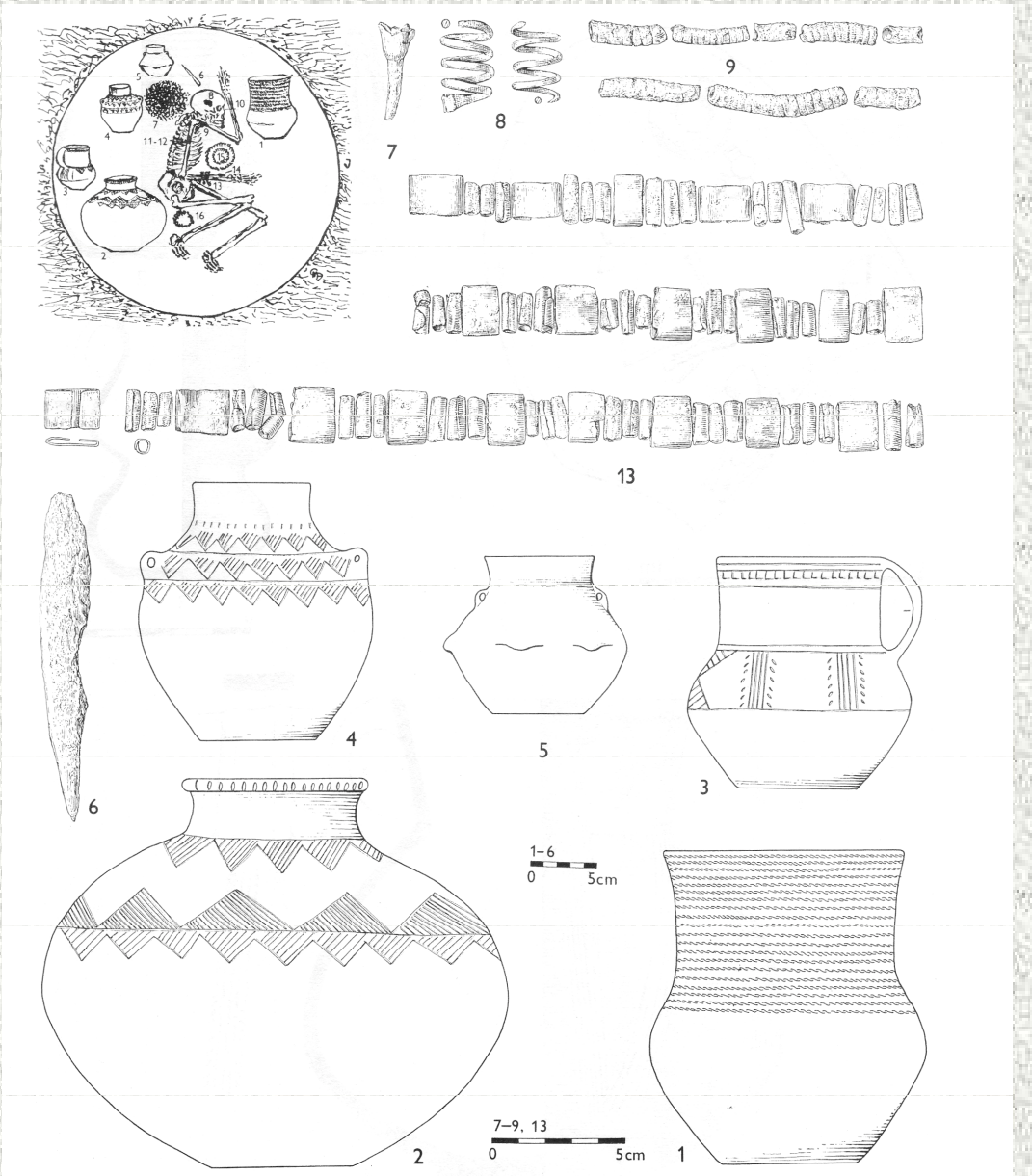

Keramika ŠK

Keramika

- poháry s otiskem šňůry na hrdle, dvojuché amfory

- pro chronologii na Moravě důležité **džbány** (dřevohostické, nagyrevské)

- misky moravské a schönfeldské

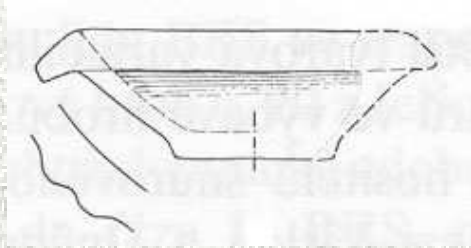

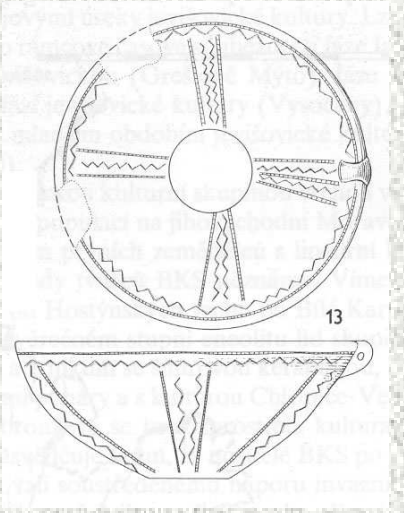

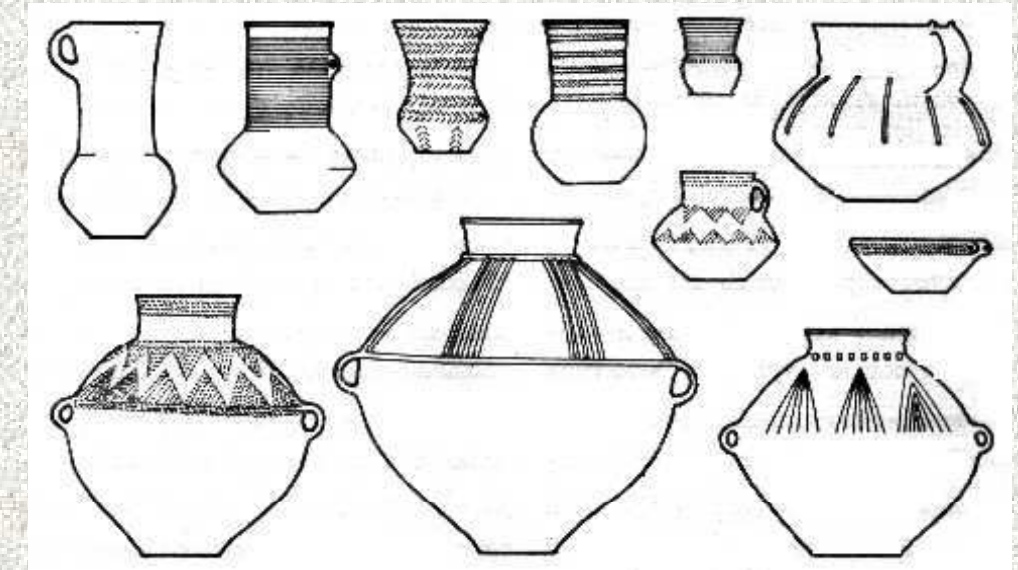

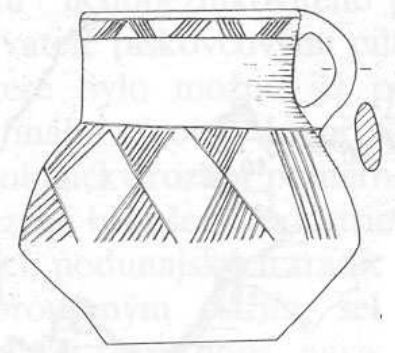

Kovy a BI ŠK

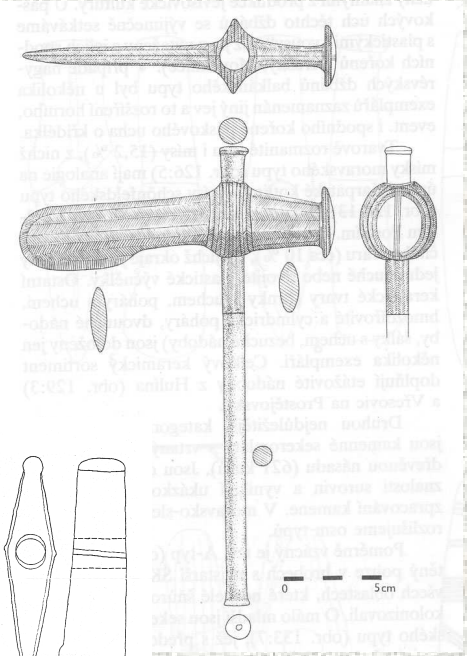

Cu

- **ozdoby**: vlasové spirálky, trubičky a perly z plechu, nákrčník s přesahujícími konci
- **nástroje**: břitvy, dlátka, šídla, nože
- **sekeromlat** z Lužic u Hodonína

BI

- sekeromlaty (typ A, moravský typ, fasetovaný slezský typ)
- sekerky

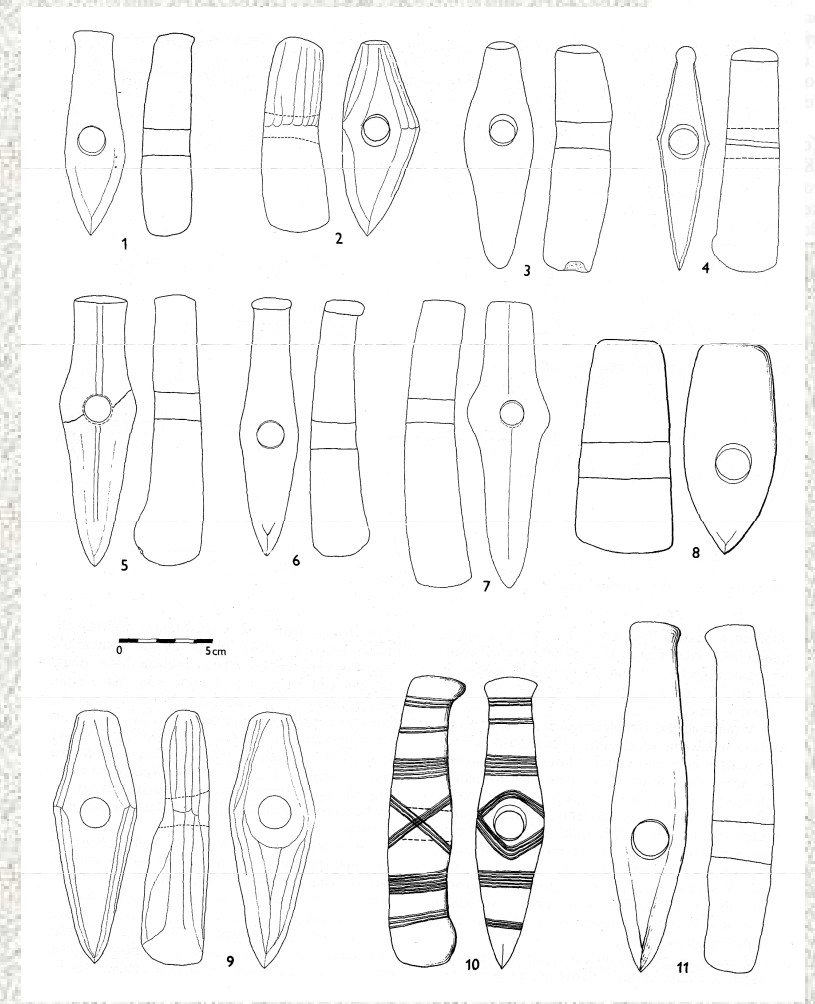

Kultura zvoncovitých pohárů

- k nám z JZ

sídliště - malá neopevněná, domy nadzemní srubové konstrukce

pohřebiště

- **kostrově**, ♂na levém a ♀ na pravém boku
- rovněž **žeh** (jen na Moravě, asi 15% hrobů)
- plochá
- bohaté hrobky pod mohylou s příkopem
- lok. Prosiměřice, Tvořihráz, v Stehelčeves u Kladna
- dřevěné rakve, příp. kamenné skříňky

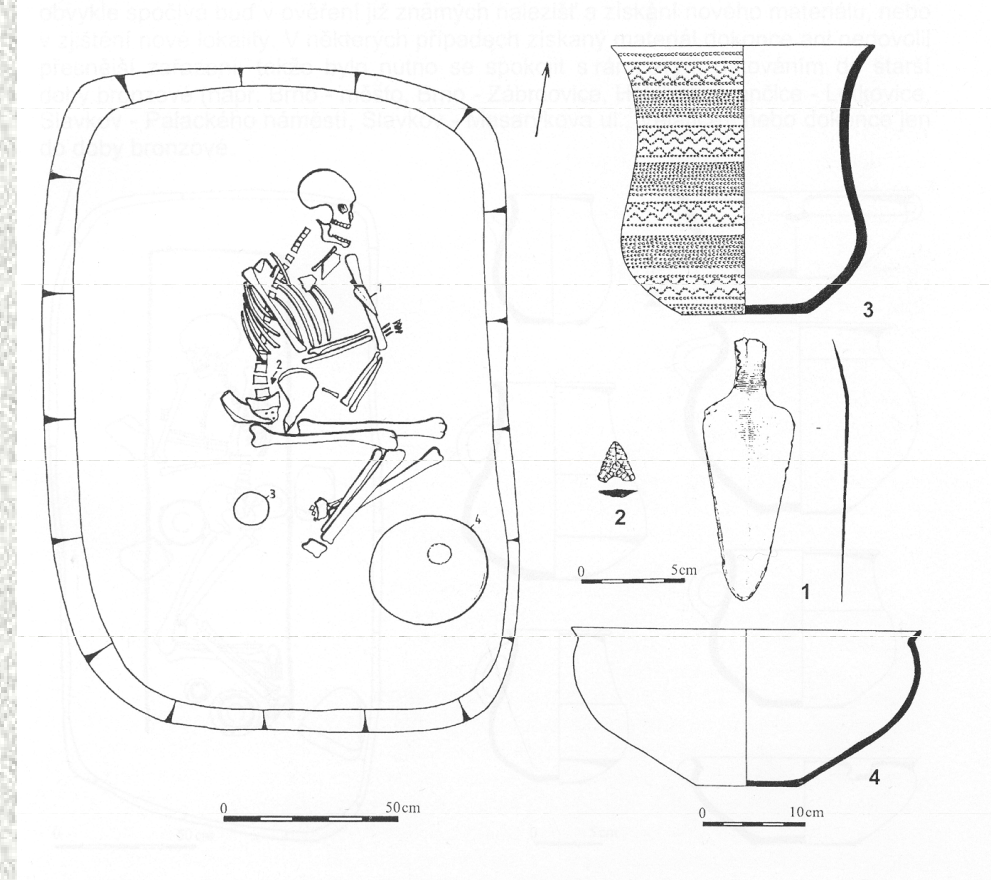

Kultura zvoncovitých pohárů

keramika

- červené, příp. černé zvoncovité **poháry** s horizontálními pásy kolků s bílou inkrustací a leštěním
- mísy se zataženým okrajem a 4 nožkama (štěrchající)

KPI

- knoflíky s V-vrtáním, jehlice, půlměsícovitý závěsek

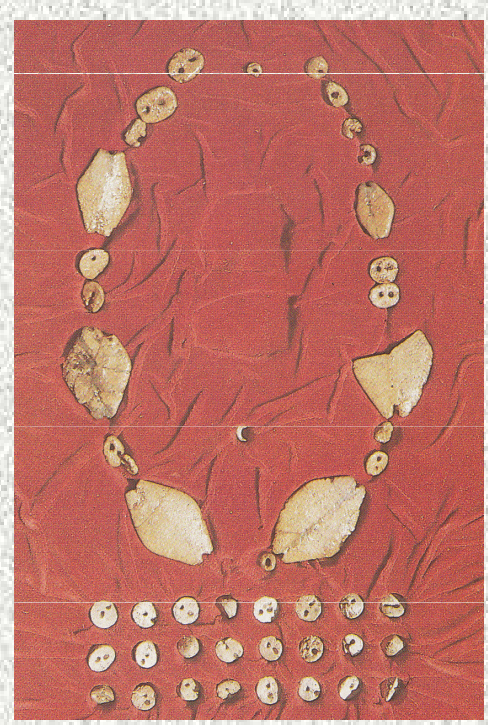

Jantar

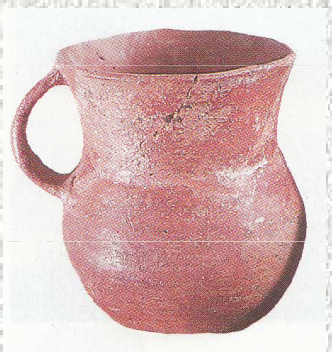

Kultura zvoncovitých pohárů

kovy

- dýky (kadlub z Ludéřova)
- jehlice, záušnice, závěsky z Cu i Ag, Au nebo elektronu,
- masivní Cu sekerky, dlátka, šídla

kamenné nátepní destičky

šipky s křidélky a řapem

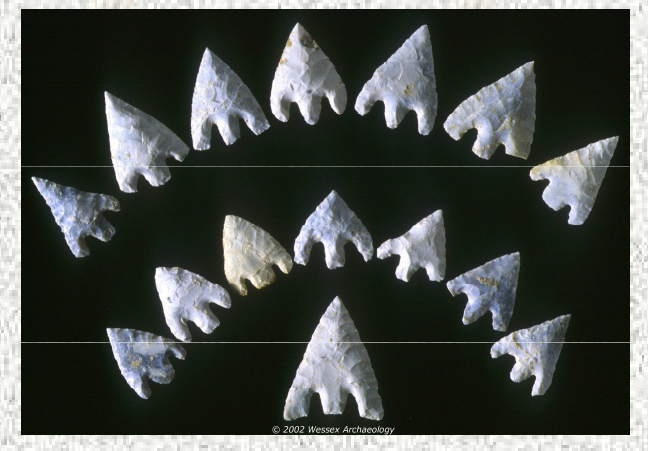

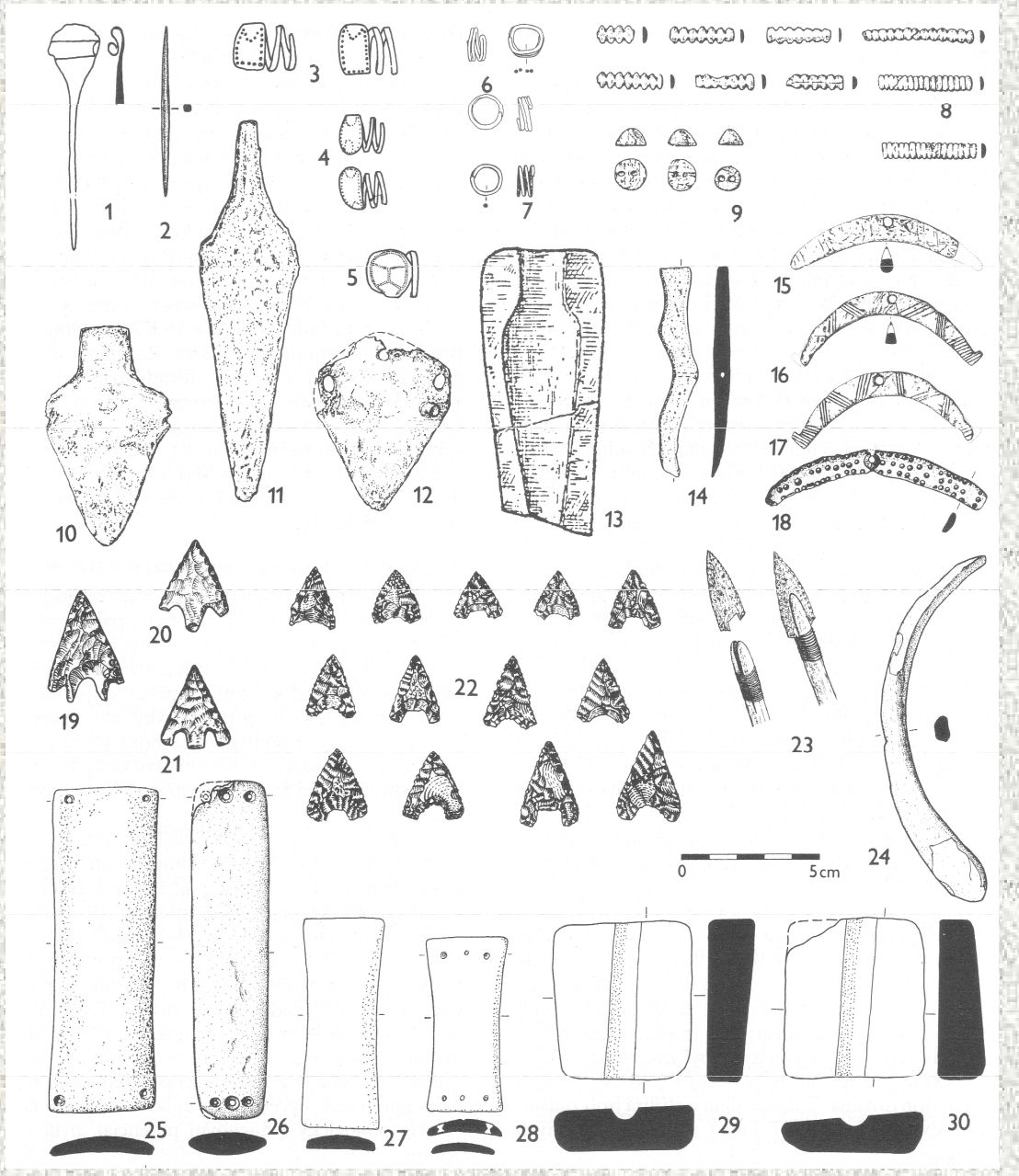

Ötzi – muž z ledu

- mumie ♂ z Hauslabova sedla

- podle C 14 datace do 3350 – 3100 př.n.l.
- patrně náležel k archeologické kultuře Remedello

- pod levou lopatkou šipka (příčina smrti)
- zranění: vyléčená, nedoléčená, smrtelná
- tetování

- výbava (dochoval se i organický materiál)
  - oděv (nohavice s podvazky, opasek, plášť z trávy, čepice) a obuv (kožená vystlaná senem)
  - luk (nedokončený), šípy, Cu sekerka, krosna, toulec, pazourková dýka, nádobky z březové kůry

Megality

JZ, Z, S Evropa

kolektivní hrobky
- skříňkové hroby
- dolmeny
- chodbové
- galeriové stavby

sociokultovní
- menhiry
- menhirové sochy
- menhirové aleje
- kromlechy
- henge
- kamenné svatyně
- nuraghy

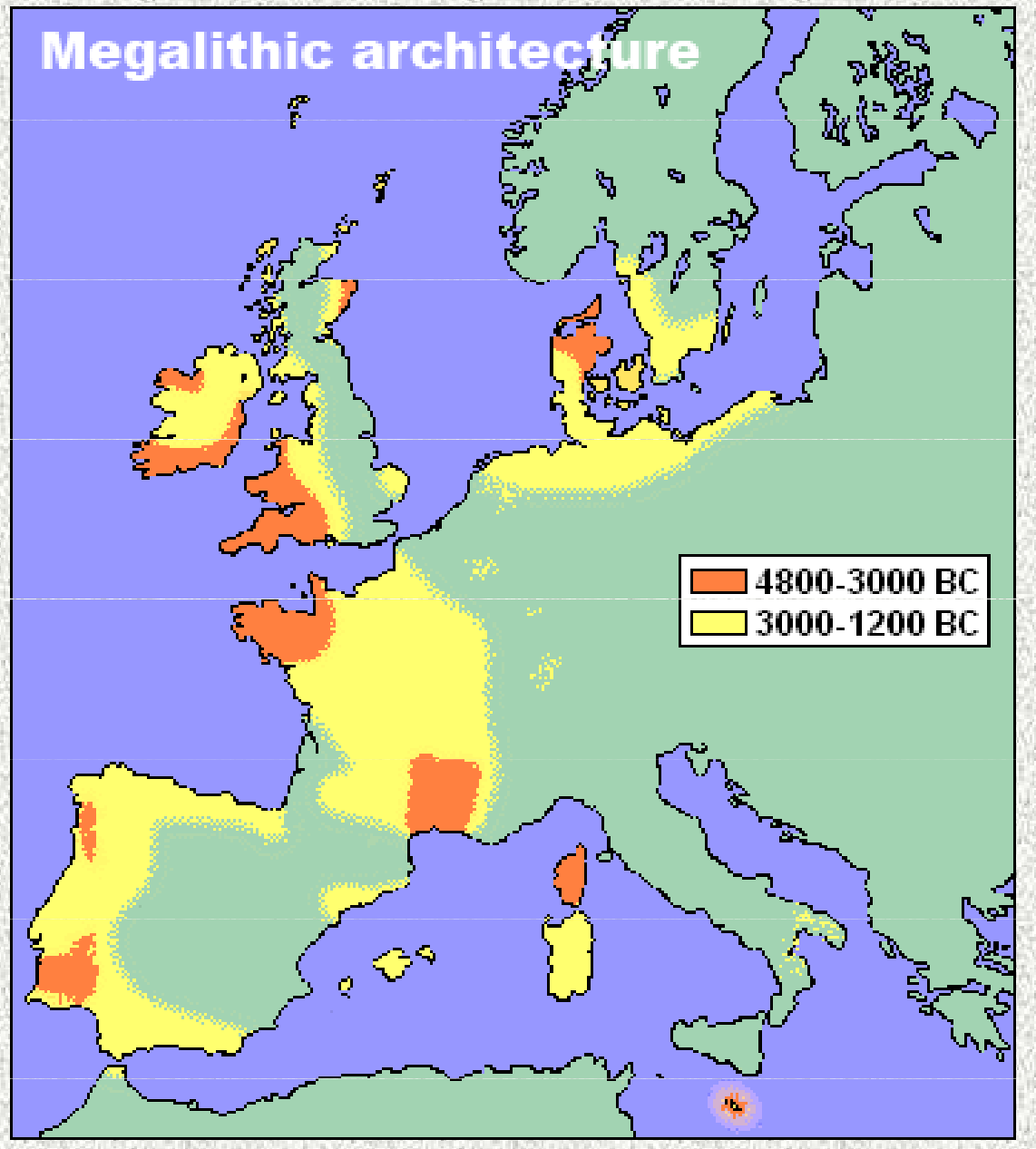

Megality – sociokultovní stavby

menhir

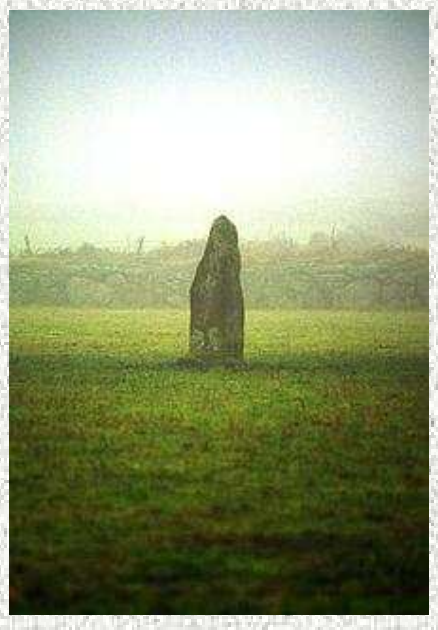

hange

kamenné řady

Megality – kolektivní hroby

long barrow

round barrow

dolmen

tumulus